

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BORARO (P3)

2016

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 100

Memorandamo ona o na le maqephe a 13.

KAROLO YA A: MOQOQO**Dintlha tsa tataiso tsa meqoqo****1.1 Ka ba lehlohonolo hoja ke sa lebella! Moqoqo wa phetelo/o hlahosang (Narrative/descriptive)**

Moqoqong ona mohlalobuwa o pheta pale ka se ileng sa mo hlahela a sa se lebella mme sa mo tlisetsa mahlohonolo.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa a ka hlahosa maemo a neng a iphumana a le ho ona;
- a ka qoqa ka seo a neng a ntse a se etsa ha a tla ba lehlohonolo a sa lebella (e ka ba ho kenela tlhodisano eo a neng a sa lebella hore o tla hapa se itseng ho yona; ho fumana mosebetsi a ne a sa nahane hore a ka o fumana; ho thola sepatjhe se nang le tjelete e ngata, kapa eng kapa eng feela e ileng ya mo tlisetsa lehlohonolo jj);
- a ka qoqa ka maikutlo ao a bileng le wona nakong eo a neng a fumana lehlohonolo leo a neng a sa le lebella; ha a phethela a ka kgothatsa ba bang ka hore ba se ke ba fellwa ke tshepo; leha maemo a se matle hakaalo ho tla loka.

[50]**1.2 Dikotsi tsa makoloi mebileng ya rona ke ntho e ka qojwang. Moqoqo o hlahosang/o tebisang maikutlo (Descriptive/Reflective)**

Moqoqong ona mohlalobuwa o lokela ho hlahosa ka tsela e hlakileng maemo a lebisang dikotsing tse mahlonoko mebileng ya rona le hore dikotsi tse jwalo di ka qojwa jwang.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlakisa mofuta ya dikotsi tse etsahalang mebileng ya rona;
- a ka qoqa hanyenyane ka sesosa sa dikotsi tsena tsa mebileng ya rona; a ka bua mangolo a ho kganna a rekiswang, tshebediso ya mehala motho a ntse a kganna, tjojjo e lefisiwang bakganni ba etsang diposo; ho palamisa bapalami ba fetang palo e behetsweng mofuta wa sepalangwang; makoloi a sa lokelang tsela
- a ka qoqa hanyenyane ka mathata a bakwang ke dikotsi tsena tsa mebileng maphelong a setjhaba le mmuso;
- a ka ama hanyane ka tjelete e senyehang ka lebaka la dikotsi tsena;
- a ka qoqa haleletsana ka kamoo dikotsi tsena di ka qojwang kateng: ho kganna makoloi a loketseng tsela, ho phomola pele le nakong ya leeto le lelelele, ho se sebedise tahi le dithethefatsi tse ding tse ka sitisang mokganni ho laola koloi; ho kganna ka lebelo le loketseng tsela, ho seha tsebe moo ho loketseng feela jj;
- a ka phethela ka ho kgothaletsa bakganni le ditaaso ho latela melao ya tsela le ho ipaballa ka hohlehohle mebileng.

Ela hloko:

Motshwayi a ananele dintlha tsohle tse ikamahanyang le sehloho.

[50]

1.3 **Mmino oo ke o ratang. Moqoqo o hlalosang (Descriptive)**

Moqoqong ona mohlalobuwa o hlalosa le ho qaqisa mofuta wa mmino oo a o ratang ka tsela e kgodisang.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa a ka qoqa ka mofuta wa mmino oo a o ratang, a hlahisa mabaka a ho rata mmino wa mofuta ona;
- a ka hlalosa mofuta/mefuta ya mmino eo a ratang;
- a ka qoqa ka kamoo mmino oo o binwang ka teng;
- a ka totobatsa melemo/mabaka a etsang hore a rate mmino oo;
- a ka qoqa ka thuto eo a e unang mminong oo a o ratang;
- a ka qoqa ka tshusumetso eo mmino o nang le yona bothong ba hae le bophelong ba hae;
- a ka phethela ka ho kgothaletsa batho ho tsepama ho tsohle tseo ba di ratang e le hore ba phele ka tsela e tlang ho ba kgotsofatsa.

[50]1.4 **Boetapele bo a tswallwa, ha bo elwe sekolong. Dumellana kapa hanana le sehlooho sena. Moqoqo wa kgang (Argumentative)**

Moqoqong ona mohlalobuwa o lokela ho bontsha ntlhakemo ya hae kapa mohopolo oo a sekamelang ka ho wona mabapi le sehlooho.

O lokela ho hlahisa lehlakore le ho le ntshetsa pele, mme a le tshehetsa le ho le sireletsa ka dintlha tse utlwalang tse bileng di kgodisang le ho kgolweha. Ntlhakemo ya mohlalobuwa e lokela ho hlaka ka nako tsohle.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa a ka qala ka ho hlalosa hore boetapele ke eng;
- a qoqe ka makgabane a lebelletsweng a boetapele ba sebele;
- a qaqise maikutlo a hae mabapi le seo a se dumelang ka boetapele;
- a qotse mehlala ka ho fana ka mofuta ya baetapele bao a nahanang hore boetapele ba bo tswalletswe le bao a nahanang hore ba bo etse sekolong.

Mabaka a dumellanang le hore boetapele bo a tswallwa.

- mohlalobuwa a ka **dumellana** le hore boetapele bo a tswallwa, mme a hlalosa hore motho o hlaha e le moetapele ka ho bontsha makgabane a boetapele a kang ho susumetsa ba bang ho phetha mesebetsi le ditaello tse itseng, mme ba mo mamele;
- a ka etsa mehlala ka baetapele ba tsebahalang ba sa yang dikolong;
- a ka qoqa ka marena a kgale a neng a sa ya sekolong empa a ne a le bohlale;
- a ka qoqa ka talente eo motho a hlahang a na le yona ya boetapele; a ka etsa mehlala ka baetapele boemong bofe kapa bofe ntle le ho bo ela sekolong;
- a ka phethela ka ho bontsha hore ha se bohle baetapele ba fihletseng maemo ka ho tjhoriswa ke thuto.

Mabaka a dumellanang le hore boetapele bo elwa sekolong.

- mohlalobuwa e mong a ka **dumellana** le hore boetapele bo elwa sekolong ka ho bontsha hore motho o tlamehile ho ruteha le ho kwetliswa pele e ba moetapele wa sebele;
- a ka qoqa ka seabo sa thuto ho bopeng boetapele ba sebele;

- a ka qoqa ka boitjhoriso bo etswang ke baetapele ho ntlafatsa boetapele ba bona;
- a ka bua ka baetapele ba rutehileng bao a ba tsebang.
- a ka phethela ka ho hlalosa hore thuto e na le seabo sa ho bopa baetapele.

[50]

1.5 **Ho phetela motswalle mathata a hao e ka ba taba e ntle, e o imollang ebile hape e ka ba taba e fosahetseng, e o thatafalletsang le ho feta.**

Moqoqo o sa tshehetseng lehlakore (Discursive)

- Mofuteng ona wa moqoqo mohlahlobuwa o sekaseka sehlooho – o tadima mahlakore a mabedi a sehlooho ka mokgwa o tshwanang, mme a a buelle ka bobedi.
- Moqoqo ona ha o nke lehlakore, mme sepheo sa wona ke ho nehelana ka maikutlo mahlakoreng ka bobedi a taba ka ho lekana.
- Mohlahlobuwa a lekole mahlakore ka bobedi a sehlooho, ebe o nehelana ka dintlha tsa hae, a sa tshehetse lehlakore lefe kapa lefe.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

Dintle tsa ho phetela motswalle mathata

- mohlahlobuwa a ka qoqa ka kamoo motho a ka qobang kगतello ya maikutlo ka ho phetela motswalle tse mo kukunelang; a ka qoqa le ka dikeletso tseo a ka di fuwang ke eo a mo phetelang ka mathata a hae;
- a ka qoqa le kamoo motho a ka kgothalang kateng ha a lemoha hore ha se yena feela ya nang le mathata;
- a ka qoqa ka dikeletso le ditharollo tseo a ka e fuwang ke moeletsi wa hae;

Dimpe tsa ho phetela motswalle mathata

- mohlahlobuwa a ka qoqa ka batho ba se nang sefuba ba ka tsamayang ba ntse ba bua/pepesa mathata ao a hae;
- a ka qoqa le ka boikaketsi boo batho ba bang ba ka bo etsang eka ba a thusa athe ba tshehisa ka yena;
- mohlahlobuwa a ka phethela ka ho eletsa ka hore motho ya nang le mathata o lokela ho bua le bana babo, batswadi kapa motswalle eo a mo tshepang haholo bakeng sa ho imolla sefuba sa hae.

[50]

1.6 **Ha nka iphumana ke hapile moputso o moholoholo o balwang ka dimilionemilione. Moqoqo wa boimamelo/o tebisang maikutlo (Reflective)**

Ke moqoqo wa boimamelo kapa oo mongodi a tebisang maikutlo a hae hodima se itseng seo a se nahanisang ka botebo.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlahlobuwa a ka lokodisa tseo a neng a ka di etsa ha a se a hapile moputso; tse kang ho intshetsa pele dithutong, ho thusa bana babo sekolong, ho tsetela, ho ahela batswadi ntlo e majabajaba, jj.;
- a ka bontsha kamoo dintlha tse ka hodimo di neng di ka fetola bophelo ba hae, ba lelapa la hae le ba batho ba ba bang kateng;
- a ka phethela ka ho kgothaletsa batho ho bapala papadi tse fananang ka moputso kappa tseo motho a hapang tjhelete e ngata ba lokelang ho e sebedisa ka bohlae kateng, molemong wa motho ya hapileng, mehahabo le setjhaba.

[50]

1.7.1 **Setshwantsho:**

- Moqoqong ona mohlalobuwa o boha setshwantsho, mme o iqapela sehlooho ka mohopolo wa sehlooho o qholotswang ke setshwantsho maikutlong a hae.
- Moqoqo ona o ka ngolwa ho tswa lehlakoreng lefe kapa lefe, ho latela moelelo oo a o fumanang ka setshwantsho.

[50]

1.7.2 **Setshwantsho:**

- Moqoqong ona mohlalobuwa o boha setshwantsho, mme o iqapela sehlooho ka mohopolo wa sehlooho o qholotswang maikutlong a hae.
- Moqoqo ona o ka ngolwa ho tswa lehlakoreng lefe kapa lefe, ho latela moelelo oo a o fumanang ka setshwantsho.

[50]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A:

50

KAROLO YA A: MOQOQO**Ditaelo ho motshwayi:**

- Mohlahlobuwa o lokela ho ngola ka sehlooho SE LE SENG FEELA karolong ya A, mme a ngole ka dihlooho TSE PEDI karolong ya B.
- Karolo ka nngwe e na le ruburiki ya yona.
- Sebedisa diruburiki tseo o di fuweng bakeng sa ho tshwaya tema ka nngwe.
- Mohlahlobuwa a etse moralo bakeng sa tema ya hae.
- Ha mohlahlobuwa a **tswile lekoteng** moqoqong, etsa tsena tse latelang:
  - Mohlahlobuwa a abelwe matshwao bakeng sa dikahare ho fella kगतong ya pele feela.
  - Mohlahlobuwa a abelwe matshwao bakeng sa tshebediso ya puo ho fella kगतong ya pele feela.
  - Mohlahlobuwa a abelwe matshwao bakeng sa sebopeho ho fella kगतong ya pele feela.
  - Mohlahlobuwa a etse moralo bakeng sa tema ya hae: Motshwayi a lekole dintlha (mehopolo ya sehlooho le e e tshehetsang) ho bona kamoo e lebisang tlhahisong ya diratswana le tema yohle kateng.

Tataiso bakeng sa ho tshwaya moqoqo:

Sehella lentswe kapa polelo e fosahetseng mola, o be o bontshe mofuta wa phoso hodima lentswe/polelo ka ho sebedisa matshwao ana a latelang:

- / bakeng sa ho arola mantswe a ngotsweng a kopantswe empa a lokela ho arolwa;
- , + bakeng sa ho kopanya mantswe a arohantsweng empa a ngolwa a kopane;
- mn** bakeng sa mongolo (*orthography*) o fosahetseng;
- mp** bakeng sa mopeleto o fosahetseng;
- mt** bakeng sa tshebediso ya matshwao a puo a fosahetseng kapa moo ho hlokehang letshwao la puo;
- p** bakeng sa puo e sa sebediswang ka nepo kapa ka tshwanelo/tlwaelo;
- ^ bakeng sa lentswe kapa karolwana ya lentswe e siilweng dipakeng tsa mantswe a mang;
- // bakeng sa ho arola diratswana;
- ↑↓ bakeng sa ha a lobokantse dintlha.

ELA HLOKO:

- Sebedisa ruburiki ena e latelang ka nako tsohle ha o lekanyetsa meqoqo.
- Matshwao a 0–50 a arotswe ho ya ka dikgato tse 5 tsa ditlhaloso tsa phihlello.
- Lekgetheng la Dikahare, Puo le Setaele, tlhaloso e nngwe le e nngwe ya phihlello e arotswe habedi ho hlahisa boemo bo hodimo le boemo bo tlase; boemo bo bong le bo bong bo na le tlhaloso ya bona.
- Lekgetha la Sebopeho lona ha le a arolwa ka bokgoni bo nang le boemo bo hodimo le bo tlase.

SENOTLOLO SA HO TSHWAYA:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare le Moralo	30	DM =
Puo le Setaele le Tokiso ya diphoso	15	PST =
Sebopeho	05	Seb =
Matshwao ohle	50	

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO – (MATSHWAO A 50) SESOTHO PUO YA LAPENG (HL) – SLKT

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehlang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE LE MORALO Tshekatsheko ya sehlooho: tlhophiso ya mehopollo le dintlha, kelohlolo ya baamohedi ba ditaba, maikemisetsa le maemo	28–30 - Nehelano e bontshang kutlwisiso e babatsehlang ya sehlooho e supang bokgoni bo ikgethang; - Mehopollo e bontsha boqhetsese, e phepetsa monahano, mme ke e sutsitseng; - E hlophisitse hantle ka tsela e ikgethang/babatsehlang, mme e momahane ka tshwanelo ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo.	22–24 - Nehelano e ralehileng hantle haholo; - Mehopollo e tsamaellana le sehlooho ka botlalo, e a kgahlisa, mme e na le bopaki ba mehopollo e sutsitseng; - O hlophisitse hantle haholo ka tsela e ikgethang mme o momahane ka tshwanelo ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo.	16–18 - Nehelano ke e kgotsofatsang ditlhoheho; - Mehopollo e momahane ka tsela e kgotsofatsang le e kgodisang; - O hlophisitse ka tsela e utlwisisehang, mme o momahane ka tshwanelo ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo.	10–12 - Nehelano e momahane mona le mane; - Mehopollo ke e seng ya boiqapelo, mme e sa hlangang; - Ho na le bopaki bo seng bokae ba tlhophiso le momahano ya nehelano.	4–6 - Nehelano e tswile lekoteng ho hang; - Mehopollo ke e sa tsepamang e dubakaneng; - Ha e utlwahale, mme dintlha di a phetakakwa; - Ha e a hlophiswa ka tshwanelo le momahano ha e yo.
	25–27 - Mosebetsi o tswileng matsoho leha o haellwa ke dintlha tse ikgethang tsa moqoqo o babatsehlang; - Mehopollo ke e sutsitseng, mme e bontsha boqhetsese; - O hlophisitse hantle ka tsela e bontshang bokgoni mme o momahane ka tshwanelo ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo.	19–21 - Nehelano e radilweng hantle - Mehopollo ke e loketseng, mme e thahasellisang - O hlophisitse hantle ka tsela e ikgethang mme o momahane ka tshwanelo ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo.	13–15 - Nehelano e a kgotsofatsa le ha e sa hlaka mona le mane; - Mehopollo e momahane le ho kgodisa ka tsela e mahareng; - Ho na le tlhophiso le momahano e itseng ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo.	7–9 - Nehelano boholo e tswile lekoteng; - Mehopollo ha e a momahane ka tshwanelo mme e a lahlehisa; - Nehelano ha e na bopaki ba tlhophiso le momahano.	0–3 - Boiteko ha bo yo ba ho arabela sehlooho; - Mehopollo e tswile lekoteng ka ho phetahala, ha e a nepahala; - Nehelano ha e a tsepama sehloohong, mme e dubakane.
MATSHWAO A: 30					
PUO, SETAELE LE TOKISO YA DIPHOSO Sehalo, rejisetara, setaele, tlhotlontse ke tse lokelang sepheo/tshusumetso le maemo; Kgetho ya mantswe Tshebediso ya puo le tlwaelo, matshwao a ho bala le mopeleto	14–15 - Sehalo, rejisetara, setaele le tlhotlontse di loketse sepheo ka tsela e babatsehlang, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo; - Tshebediso ya hae ya puo e a ikgetha, mme e bontsha boitshepo ka tsela e tsotshang - O sebedisitse sehalo se matla, mme se susumetsang ka tsela e ikgethang - O batla o hloka diphoso tsa puo le tsa mopeleto; - O radilwe ka bokgoni bo tsotshang.	11–12 - Sehalo, rejisetara, setaele le tlhotlontse di loketse sepheo, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo haholo; - Tshebediso ya puo e matla, mme ho sebedisitse sehalo se loketseng ka nako tsotshang; - Boholo ba mosebetsi ha o na diphoso tsa tshebediso ya puo le mopeleto; - O radilwe hantle ka tshwanelo.	8–9 - Sehalo, rejisetara, setaele le tlhotlontse di loketse sepheo, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo; - Tshebediso ya puo ke e loketseng, mme e fetisa moelelo ka tshwanelo; - Puo ya bonono ke e loketseng, mme e sebedisitse ka tshwanelo; - Sehalo se sebedisitse ka tshwanelo; - O radilwe ka tsela e mahareng feela.	5–6 - Sehalo, rejisetara, setaele le tlhotlontse ha di a lokela sepheo, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo; - puo e sebedisitse feela ka tsela ya motheo; - Sehalo mmoho le moelelo o hlahiswang ke tema ke tse sa lokelang - Ho sebedisitse tlhotlontse ya motheo feela.	0–3 - Puo e sebedisitswe ha se e utlwisisehang; - Sehalo, rejisetara, setaele le tlhotlontse ha di a lokela baamohedi ba ditaba, sepheo le maemo; - Tshebediso ya tlhotlontse e haellang haholo hoo nehelano e sa utlwisisehang.
	13 - Tshebediso ya puo ke e nepahetseng, mme e susumetsang sehalo sa tema - O batla o hloka diphoso tsa puo le tsa mopeleto; - O radilwe ka bokgoni bo tsotshang.	10 - Tshebediso ya puo ke e sefutho, mme e loketseng maemo; - Sehalo ke se matla mme se loketseng; - Ho na le diphoso tse seng kae tsa puo le tsa mopeleto; - O radilwe hantle.	7 - Tshebediso ya puo ke e kgotsofatsang le ha ho na le ho sa tsamaellane mona le mane; - Ka kakaretso sehalo ke se loketseng le ha puo ya bonono e le e haellang.	4 - Puo ke ya motheo feela mme e sebedisitse ka tsela e haellang; - Popeho ya dipolelo ke e tshwanang e se nang motswako; - Tlhotlontse e haella haholo feela.	
MATSHWAO A: 15					
SEBOPEHO Makgetha a tema: popeho ya dipolelo le kgodiso ya diratswana le bolelele bo hlokehang.	5 - Kgodiso ya sehlooho ke e babatsehlang; - Katoloso ya dintlha ke e ikgethang; - Dipolelo le diratswana di bopilwe ka tsela e ikgethang.	4 - Dintlha ke tse loketseng mme tse hodisang sehlooho; - Momahane e bopilweng ke e supang bokgoni; - Dipolelo le diratswana di loketse nehelano mme di fapafapanngwa ka tshwanelo.	3 - Dintlha tse loketseng di hodisa sehlooho ka tsela e mahareng; - Dipolelo le diratswana di bopilwe ka tsela e mahareng; - Moqoqo o ntse o hlahisa moelelo.	2 - Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang; - Dipolelo le diratswana di na le diphoso - Moqoqo o a utlwisiseha le ha o le diphoso.	0–1 - Dintlha tsa bohlokwa di a haella; - Dipolelo le diratswana tse hlahisitswe ke tse fosahetseng; - Moqoqo ha o na moelelo o lebeletsweng.
	MATSHWAO A: 5				

KAROLO YA B: DITEMA TSA KGOKAHANANO**POTSO YA 2****2.1 Lengolo la setlwaedi/setswalle (la teboho)****Sebopeho**

- Aterese e nngwe, ya mongodi mme e ngolwa e qala hodimo bohareng ba leqephe ho tloha tsohong le letshehadi ho ya ho le letona. Ha mohlalobuwa a ngotse aterese le letsatsi/mohla di arohane kapa di kopane, ho se be le kotlo eo a e fuwang;
- Aterese e ngolwa ka mokgwa wa boloko; ha ho ngolwe matshwao a puo, ntle le ha ho sebedisitswe aterese ya lebokoso la poso (Aterese ya moamohedi/ya ngollwang ha e hlahiswe mofuteng ona wa lengolo);
- Ka mora mohla ho tloha mola, ebe ho tla tumedis; yona e ngolwa ka tsohong le letshehadi, haufi le moo leqephe le qalang. Hlokomela hore ha ho ngolwe letshwao la puo ka mora tumedis;
- Seratswana sa selelekela se lokela ho ba sekgutshwanyane, mme se omele ditaba kapa se totobatse sepheo sa lengolo;
- Mmele wa lengolo o ahwe ka diratswana tse seng kae; di ka ba tharo kapa ho feta, mme mona ke moo ya ngolang a nontshang taba tsa hae tse mabapi le sehlooho sa lengolo;
- Qetelo ya lengolo ke e kgutshwane ka tlwaelo, mme e phethela ditaba;
- Lengolong la setlwaedi ha ho hlokehe hore o ngole sefane/fane ya hao, mme ha o ngolla motswalle o ka nna wa qetella ha monatjana ka tsela eo le bitsanang ka yona mohlala: mokgotsiao, ntjamme jj.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- Mohlahlobuwa a ka ngola ka sepheo sa lengolo (ho leboha titjhere ha a ile a mo thusa ho atleha ditlhalobong tsa hae);
- a ka hlahisa maikemisetso a hae ha e le mona a kgonne ho atleha dithutong tsa hae;
- a ka hlalosa ka tsela e ikgethileng eo ka yona titjhere a ileng a mo kgothaletsa ho itjhorisetsa tlhahlobo;
- a kopele titjhere eo matla hore a thuse baithuti ba bang ba ntseng ba latela, ba hlokang ho kgothaletswa ho etsa mosebetsi wa sekolo ka matjato.

[25]

2.2 Puo

Puo ya mofuta ona e etswa meketjaneng e kang ya Letsatsi la Botjhaba la naha, moo motho a mametsweng ke sehlophahadi sa batho.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa, jwalo ka sebui a lebohe ho fuwa sebaka sa ho etsa puo;
- a totobatse sepheo sa ho nehelana ka puo eo, e leng ho ipiletsa ho batjha ho boloka setso sa bona;
- a ka qoqa ka nalane ya letsatsi la 24 Loetse le moelelo wa lona;
- a ka qoqa ka tsela eo botjhaba le setso di ka bolokwang ka yona;
- a ka qoqa ka dibaka tse pepesang le ho hopotsa batho botjhaba le setso sa bona;
- a ka qoqa ka maele le mofuta ya dijo tse jewang meketeng ya botjhaba le setso;
- a ka qoqa ka diaparo tsa mofuta tse aparwang meketeng ya botjhaba le setso;
- a ka qoqa ka mofuta ya mmimo e binwang meketeng ena;
- a ka phethela ka ho ba bolella melemo ya ho boloka botjhaba le setso sa bona.

[25]**2.3. Atikele e yang makasineng****Sebopeho**

- Atikele e ba le sehlooho se matla e bile se hohelang mahlo;
- Lebitso la moqolotsi wa ditaba le sebaka seo atikele e ngolletsweng teng di ngolwa ka hodima seratswana sa pele;
- E arolwa ka dikholomo tse bopilweng ka diratswana tse kgutshwanyane;
- Le ha mohlalobuwa a sa ngola atikele ka tsela ya dikholomo a se fuwe kotlo;
- Ditaba di hlalisoa ka sebopeho sa phiramiti.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa a ka bontsha bohlokwa ba maqheku le maqhekwana metseng ya habo rona;
- a qaqise mekgwa eo maqheku le maqhekwana a tlatlatjwang ditjhelete tsa ona kateng;
- a ka qoqa ka ho nkelwa dikarete tsa dibanka ke batho ba ipitsang bomashonisa;
- a ka qoqa ka phahello e kgolo ya ditjhelete eo bomashonisa ba e batlang ho maqheku le maqhekwana;
- a ka hlalisoa se ka etswang ho thibela tlhekefetso ena.

[25]

2.4 **Lengolo la semmuso** **Sebopeho**

- Aterese di pedi. Aterese ya mongodi wa lengolo e ngolwa ho tloha mahareng a leqephe ho leba letsohong le letona, e nto latelwa ke letsatsi, kgwedi le selemo;
- Aterese ya ya ngollwang e ngolwa ka letsohong le letshehadi. Aterese ya moamohedi e qala ka maemo a tshebetso a ya ngollwang ebe ho latela aterese ya hae ka botlalo;
- Tlasa aterese ho ngolwa tumedisso (Monghadi, mofumahadi kapa mofumahatsana);
- Tlasa tumedisso ho ngolwa mola wa sehlooho – o totobatsang sepheo sa lengolo, e nto ba selelekela;
- Qetelo ke ya semmuso, mme e ngolwa e le '*Ka botshepehi, Ka boikokobetso* jj;
- Ya ngolang o ngola lebitso la hae ka botlalo ka mora qetelo, ebe o a saena.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- sepheo sa mohlalobuwa se totobale (ho hloleha ho ya mosebetsing ka letsatsi le itseng, mme a bolele letsatsi leo);
- a ka ngola a totobatsa mabaka ao a neng a ke ke a a qoba, a mo sitisitseng ho finyella mosebetsing ka tsatsi leo;
- a ka kopa tshwarelo ha e le moo a hlolehile ho fihla mosebetsing ka letsatsi leo;
- a ka ngola a hlalosa hore o tla kwala sekgeo sa letsatsi leo jwang.

[25]

2.5 **Raporoto** **Sebopeho**

- Motho kapa batho bao raporoto e lebisitsweng ho bona;
- Sehlooho sa raporoto;
- Ditaba kapa dintlha tseo ho tlalehwang mabapi le tsona;
- Mokgwa wa tshebetso;
- Diphumano/diphihlello;
- Diqeto;
- Ditlahiso/Ditshisinyo/dikgothaletso;
- Mohla le tshaeno/sikenetjhara.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa o lokela ho hlalisa ntlha eo raporoto e tsepameng ho yona, e leng ho hloleha ho fihlela diphetho tse ntle thutong ya Sesotho sekolong sa habo;
- a ka ngola a hlakisa dintlha tseo a di fihletseng diphuputsong tsa hae, tse ileng tsa sitisa baithuti ho fumana diphetho tse ntle thutong ya Sesotho;
- a ka bua ka mawa a ka etswang ho ntlafatsa diphetho tsa nako e tlang, a kang ho kgothaletsa baithuti ho bua puo ya Sesotho e sa tswakwang le dipuo tse ding ka dinako tsohle, ho tshwara dingangisano ka puo ya Sesotho, ho ngola meqoqo, dithothokiso, mangolo a semmuso le diatekele ka puo ya Sesotho, jj.

[25]

2.6. **Puisano**
Sebopeho:

- E ngolwa ka mehla e le ho puo ya mmui, empa matshwao a di a bulwa di a kwalwa ha a sebediswe.
- Lebitso la sebui le ngolwe ka letsohong le letshehadi la leqephe, le bile le latelwa ke letshwao la kgutlopedi.

Dikahare tse ka lebellwang e ka ba tsena tse latelang:

- mohlalobuwa a ka qala puisano ka tumedisong mahlakoreng a mabedi;
- o qala ka ho hlalosa maemo ao puisano e etsahalang tlasa ona, e leng moqolotsi le moithuti ya ipabotseng tlhodisanong. Ebe o kena ditabeng tsa puisano ena;
- a botse dipotso tse ka botswang ke moqolotsi ho moithuti ya ipabotseng tlhodisanong ya papadi hore a fihlelle sepheo sa hae;
- a ka botsa le ka tsela ya ho ikwetlisa eo a neng a e sebedisa ha a itokisetsa tlhodisano eo;
- a ka botsa ka diphephetso tseo a kopaneng le tsona boitokisetsong ba hae, tse kang ho hloka disebediswa tse loketseng papadi, tshehetso ya borakgwebo, jj.;
- a ka botsa ka batho ba ileng ba mo kgothatsa boikwetlisong ba hae;
- dikarabo tsa mohlalobuwa e kaba tse akaretsang tse bileng di kenyelletsa le tlhakisetso e batsi;
- a ka kopa moithuti eo ho fana ka dikgothaletso ho dibapadi tse ding. **[25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 50

MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 100

KAROLO YA B: DITEMA TSA KGOKAHANANO**Ditaelo ho motshwayi:**

- Mohlahlobuwa o lokela ho ngola ka dihlooho tse PEDI karolong ena.
- Ha mohlahlobuwa a tswile lekoteng nehelanong etsa tsena tse latelang:
  - Mohlahlobuwa a abelwe matshwao bakeng sa dikahare ho fella kगतong ya pele feela.
  - Mohlahlobuwa a abelwe matshwao bakeng sa tshebediso ya puo ho fella kगतong ya pele feela.
  - Mohlahlobuwa a abelwe matshwao bakeng sa sebopeho ho fella kगतong ya pele feela.
  - Mohlahlobuwa a etse moralo bakeng sa ditema tsa hae.
  - Mohlahlobuwa a etse moralo bakeng sa tema ya hae: Motshwayi a lekole dintlha (mehopolo ya sehlooho le e e tshehetsang) ho bona kamoo e lebisang tlhahisong ya diratswana le tema yohle kateng.

Tataiso bakeng sa ho tshwaya tema e telele:

- Sehella lentswe kapa polelo e fosahetseng mola, o be o bontshe mofuta wa phoso hodima lentswe/polelo ka ho sebedisa matshwao ana a latelang.

- / bakeng sa ho arola mantswa a ngotsweng a kopantswe empa a lokela ho arolwa;
- , + bakeng sa ho kopanya mantswa a arohantsweng empa a ngolwa a kopane;
- mn** bakeng sa mongolo (*orthography*) o fosahetseng;
- mp** bakeng sa mopeleto o fosahetseng;
- mt** bakeng sa tshebediso ya matshwao a puo a fosahetseng kapa moo ho hlokehang letshwao la puo;
- p** bakeng sa puo e sa sebediswang ka nepo kapa ka tshwanelo/tlwaelo;
- ^ bakeng sa lentswe kapa karolwana ya lentswe e siilweng dipakeng tsa mantswa a mang;
- // bakeng sa ho arola diratswana;
- ↑↓ bakeng sa ha a lobokantse dintlha.

SENOTLOLO SA HO TSHWAYA:

Makgetha a Tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare, Moralo □ e Sebopeho	15	DMS. =
Puo, Setaele le Tokiso ya diphoso	10	PST =
Matshwao □ ohle	25	

RUBURIKI YA HO LEKANYETSA TEMA YA KGOKAHANO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho leknyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
<p>DIKAHARE, MORALO LE SEBOPEHO</p> <p>(Nehelano le mehopollo) Ho rala, ho hlophisa mehopollo. Kelohloko ya maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo</p> <p>MATSHWAO A 15</p>	<p>13–15</p> <p>-Nehelano e babatsehang ya sehlooho e supang bokgoni bo ikgethang; -Mehopollo e matla e sutsitseng; -Tsebo e batsi ya makgetha a mofuta ona wa tema; -Nehelano ha e kgere e tsepame sehloohong; -Mehopollo le dikahare ke tse momahaneng, tse hlalositsweng ka botebo, mme dintlha di tshhehetsa sehlooho; -Sebopeho ke se loketseng se nang le diphoso tse mmalwa.</p>	<p>10–12</p> <p>-Nehelano e ntle haholo e bontshang tsebo e ntle ya makgetha a mofuta ona wa tema; -Nehelano ha e kgere e tsepame sehloohong; -Mehopollo le dikahare ke tse momahaneng, tse hlalositsweng ka botebo, mme dintlha di tshhehetsa sehlooho; -Sebopeho ke se loketseng se nang le diphoso tse mmalwa.</p>	<p>7–9</p> <p>-Nehelano e lekaneng e bontshang tsebo ya makgetha a mofuta ona wa tema; -Nehelano ha e a tsepama sehloohong ka ho phethahala ho na le ho kgera ho itseng; -Mehopollo le dikahare di na le momahano e amohelehang; -Ke dintlha tse itseng feela tse tshhehetsang sehlooho; -Ka kakaretso sebopeho ke se loketseng empa se nang le diphoso tse itseng.</p>	<p>4–6</p> <p>-Nehelano ya motheo e bontshang tsebo ya makgetha a itseng feela a mofuta ona wa tema; -Nehelano e na le tsepamo e itseng feela sehloohong empa e a kgera; -Mehopollo le dikahare ha se ka mehla di momahaneng; -Sehlooho se tshhehetswa ke dintlha tse itseng feela; -Sebopeho se fofo feela, mme se na le bohlotsa bo boholo.</p>	<p>0–3</p> <p>-Nehelano e totobatsa kgaello ya tsebo ya makgetha a mofuta ona wa tema; -Moelelo o nyotobetswa ke ho kgera ho hoholo; -Mehopollo le dikahare ha di na momahano; -Ke dintlha tse mmalwa haholo tse tshhehetsang sehlooho; -Ha ho na boiteko bo entsweng ho sebedisa sebopeho se nepahetseng.</p>
<p>PUO, SETAELE LE TOKISO YA DIPHOSO</p> <p>Sehalo rejistara, setaele, maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo. Tshebediso ya puo, tlwaelo ya tshebediso ya puo, kgetho ya mantswa, matshwao a puo le mopeleto</p> <p>MATSHWAO A 10</p>	<p>9–10</p> <p>-Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswe di loketse ka ho fetisisa maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo; -Tshebediso ya puo e nepahetse e bile e bopehile hantle; -Nehelano ha e na diphoso.</p>	<p>7–8</p> <p>-Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswe di loketse ka ho fetisisa maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo; -Ka kakaretso tshebediso ya puo ke e nepahetseng e bileng e bopehile hantle; -Tshebediso ya tlotlontswe e ntle haholo; -Nehelano boholo ha e na diphoso.</p>	<p>5–6</p> <p>-Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswe di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo; -Nehelano e na le diphoso tse itseng tsa tshebediso ya puo; -Tshebediso ya tlotlontswe ke e lekaneng; -Diphoso ha se tse nyotobetsang moelelo.</p>	<p>3–4</p> <p>-Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswe ha di a lokela maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo hantle; -Tshebediso ya puo e fosahetse e bile e tletse diphoso tse ngata; -Tshebediso e seng kae ya tlotlontswe; -Moelelo o nyotobeditswe.</p>	<p>0–2</p> <p>-Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswe ha di dumellane le maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo; -Nehelano e tletse diphoso e dubakane; -Tlotlontswe ha e dumellane le maemo; -Moelelo o nyotobeditswe haholo.</p>